

Výkonná moc - vláda

- **Vláda – ovládání jiných, kontrola nad ostatními (široké pojetí)**
- **3 pojetí**
  - **Governance (vládnutí)**
    - rozhodování o věcech veřejných (tj. nejen stát, ale i mezinárodní organizace, trhy, sítě veřejně působících aktérů)
  - **Government (nejvyšší politické instituce jako celek)**
    - rozhodování na státní úrovni, kam spadá exekutiva, legislativa - často synonymem pro stát
  - **Government (vláda)**
    - Rozhodování na exekutivní úrovni - vláda

Vláda

- **Vláda – ve smyslu rozhodování exekutivy (cabinet,
popř. administration)**
  - **Význam a funkce vlády (K. Janda)**
    - Zachování řádu
    - Ochrana svobody
    - Prosazování rovnosti

Výkonná moc

- **Realizace politiky (policy)**
- **Jádrem státní moci**
  - **Exekutiva politická**
  - **Exekutiva byrokratická (úřednický aparát, státní správa)**

Politické režimy

- **Jedná se o normativní subsystémy politického systému**
  - Zahrnují hodnoty, systémové principy, strukturu autorit, formální i neformální pravidla
  - Subsystém pravidel, která určují existenci, pravomoci pro jednotlivé politické instituce a vztahy mezi nimi

Politické režimy

■ 2 stránky

- Struktura
- Ideologie (zahrnuje základní hodnoty – demokracie, rovnost, svoboda)

■ Příklady pojetí

- Demokratické X nedemokratické
- Autoritativní X totalitní
- Konsensuální X majoritní
- Parlamentní X prezidentské

Vládní systémy podle horizontální dělby moci

■ Forma vlády (klasifikace podle 2 klíčových kritérií)

- Způsob dělby moci ve státě na zákonodárnou, výkonnou a soudní moc
- způsob ústavního uspořádání vzájemných vztahů moci zákonodárné, výkonné a soudní

■ Klasifikace

- Parlamentní režimy (pružná dělba)
- Prezidentské režimy (striktní dělba)
- Poloprezidentské režimy (střední cesta)
- Direktoriální režim (sdílení moci)

Poznámka k volebním a stranickým systémům

Kromě ústavních předpokladů jsou klíčové:

- **institucionální podmínky, především typ volebního systému**
- **struktura společnosti a politická kultura**
- **systém politických stran**

Dohromady tvoří vládní systém!

Parlamentarismus

■ 3 hlavní rysy

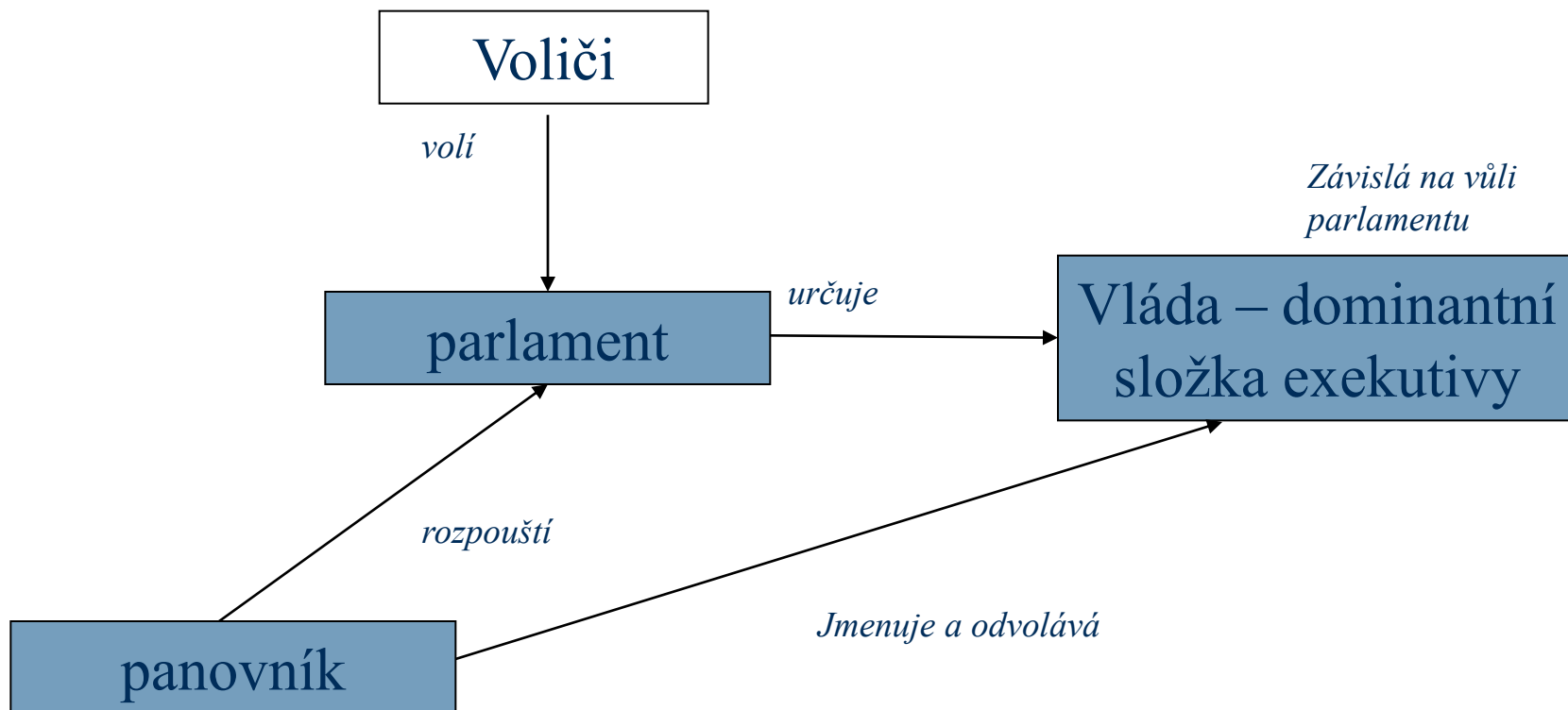
- Pružná dělba moci (resp. oddělení mocí není striktní)
  - Vzájemné přímé působení
  - Členové vlády bývají velmi často členy parlamentu
- svrchovanost zákonodárné moci, které je vláda odpovědná
  - „Destruktivní“ hlasování o nedůvěře
  - Konstruktivní hlasování o nedůvěře (SRN, Španělsko, Slovinsko, Polsko, Maďarsko)
- Možnost exekutivy (za jistých okolností) rozpustit parlament

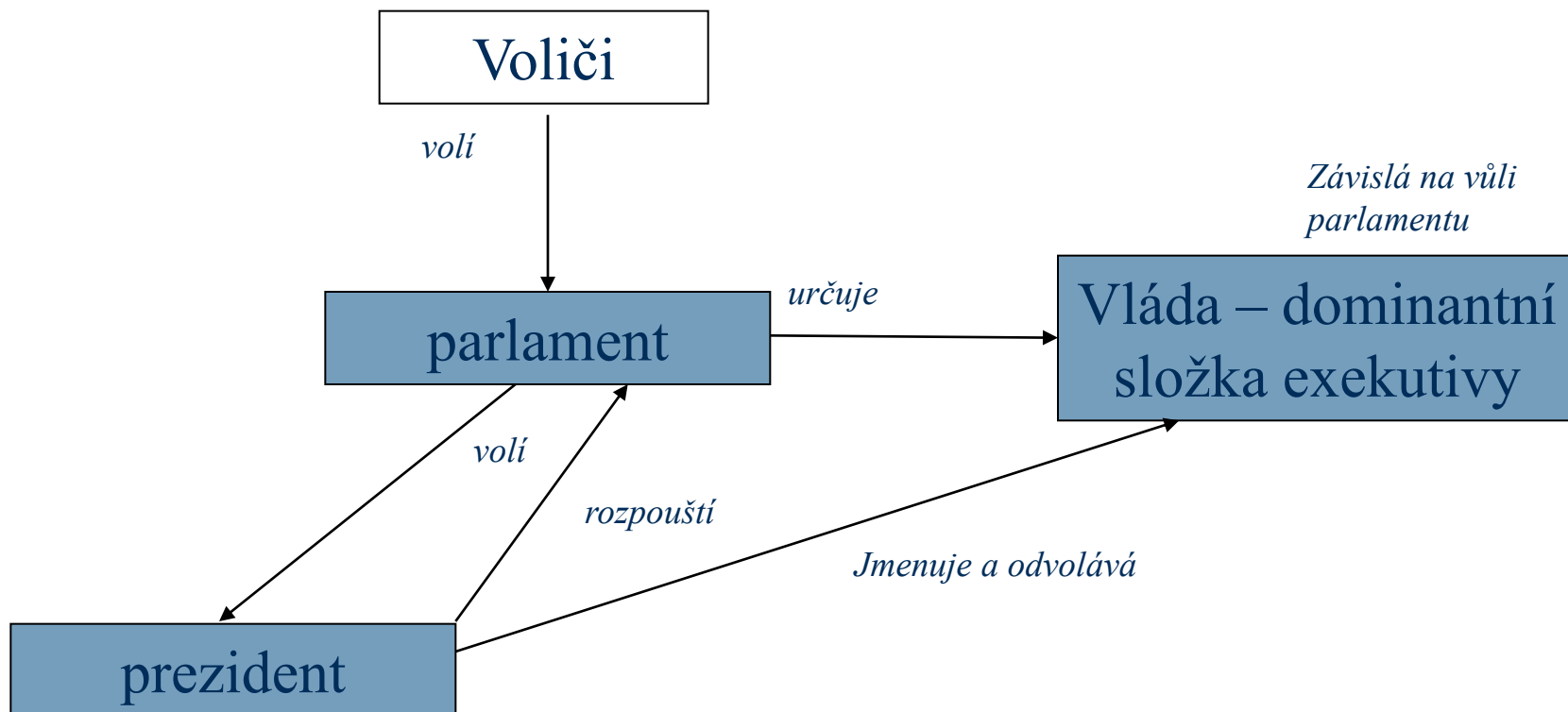
Parlamentarismus

- **Dualismus výkonné moci (prezident/panovník vs. vláda a premiér)**
- **Parlamentarismus může fungovat v podmínkách**
  - **monarchie (prototypem Velká Británie)**
  - **republiky (prototypem Francouzská III.republika)**
    - **Přímo volený prezident**
    - **Nepřímo volený prezident**

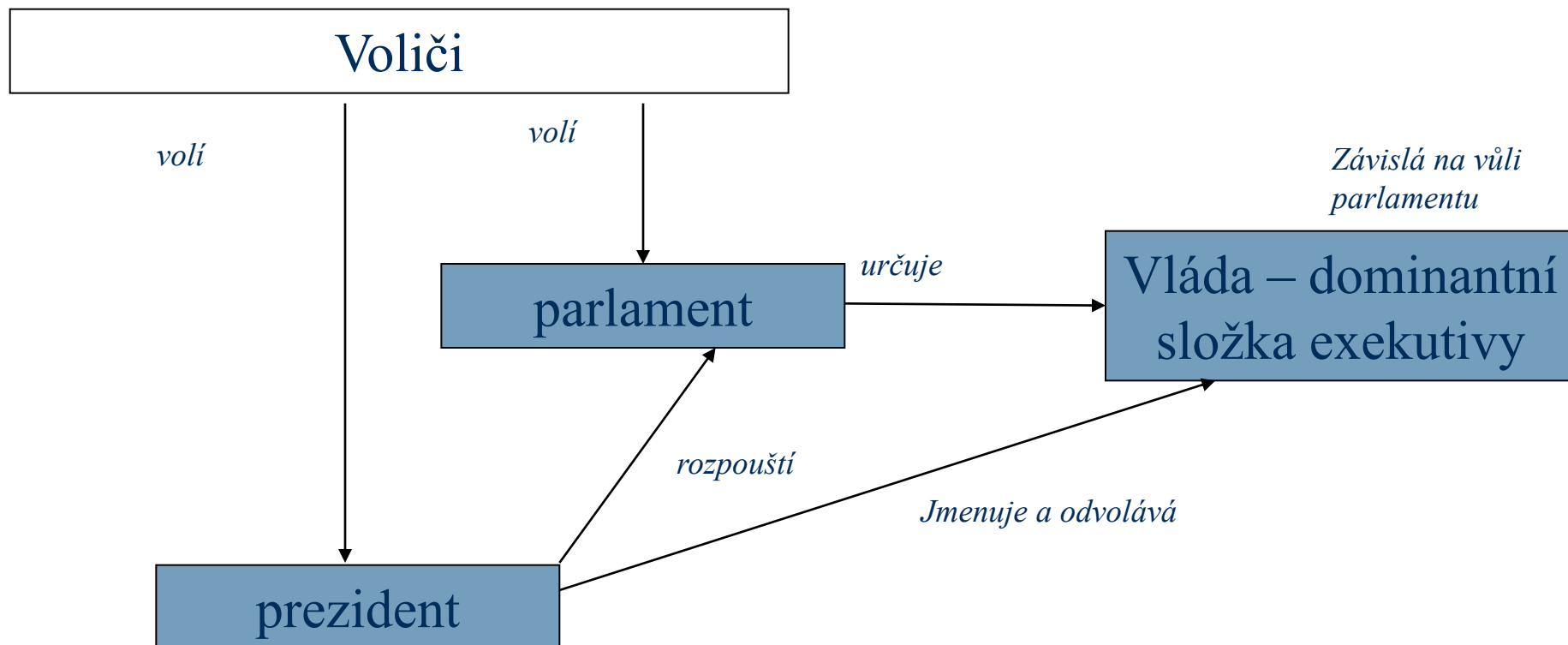
Parlamentní režim: monarchie

Parlamentní režim: nepřímo volený prezident

Parlamentní režim: přímo volený prezident

Parlamentarismus

- **Flexibilní (pružná) dělba moci**
  - Prolínání zákonodárné a výkonné moci
  - Nejvíce v britském typu parlamentarismu
    - Bipartismus
    - většinový volební systém
    - parlamentní volby jsou současně volbami premiéra
    - Šéf vlády de facto ovládá i dolní sněmovnu (šéf vlády = předseda strany, která má v dolní sněmovně absolutní většinu křesel)
    - Člen vlády musí být (až na výjimky) členem dolní sněmovny
    - Walter Bagehot – tajemství akceschopnosti britského parlamentarismu spočívá právě v tomto prolínání či spojení mocí
  - ČR – ústava umožňuje slučitelnost vládní a parlamentní funkce

Parlamentarismus

■ Neslučitelnost funkcí člena vlády a MP

- Nizozemí, Švédsko, Norsko
- Lucembursko
- Portugalsko
- (Francie)
- Belgie (od 1995)

■ Izrael

- PM musí být členem Knessetu
- Ministři nemusí být členy Knessetu

Parlamentarismus

■ Klasický model

- Exekutiva i legislativa mají proti sobě silový nástroj
- → „doomsday devices“
  - Rozpouštění parlamentu
  - Vyslovení nedůvěry vládě

Příklad: ČR (čl. 35): prezident rozpouští Poslaneckou sněmovnu

- PS nevyslovila důvěru nově jmenované vládě, jejíž předseda byl prezidentem republiky jmenován na návrh předsedy Poslanecké sněmovny
- PS se neusnese do tří měsíců o vládním návrhu zákona, s jehož projednáním spojila vláda otázku důvěry
- Zasedání PS bylo přerušeno po dobu delší, než je přípustné
- PS nebyla po dobu delší tří měsíců způsobilá se usnášet, ačkoliv nebylo její zasedání přerušeno a ačkoliv byla v té době opakovaně svolána ke schůzi
- Prezident republiky PS rozpustí, navrhne-li mu to PS usnesením, s nímž vyslovila souhlas třípětinová většina všech poslanců.
- Poslaneckou sněmovnu nelze rozpustit tři měsíce před skončením jejího volebního období

Parlamentarismus

- **Typy parlamentarismu podle „síly“ exekutivy (G. Sartori)**
  - **Premiéřský (kabinetní) systém**
    - Reálná převaha vlády (např. Velká Británie, Německo)
  - **systémy s převahou zákonodárného sboru**
    - Převaha parlamentu (např. ČR, Nizozemsko)
  - **systémy s rozhodujícím vlivem politických stran**
    - Partitokracie
    - V praxi mají hlavní slovo parlamentní frakce (např. italská první republika 1948-1994)
    - Nebo predominance jedné strany (Japonsko, Švédsko, Norsko...)

Premiérské (kancléřské) režimy

Velká Británie

- Vláda strany, která vyhrála volby – její lídr se automaticky stává premiérem
- Premiér má v rukou obrovskou moc danou:
  - Ústavními zvyklostmi –zj. právem kdykoli rozpustit dolní komoru parlamentu, dále systém účinné kontroly vládních poslanců
  - Silou strany –obvykle absolutní většina
  - Postavením uvnitř vítězné strany

Německo

- Slabší podoba – koaliční vlády, menší pravomoci kancléř
- Spolkový kancléř má v rukou velkou moc danou:
  - Ústavou – racionalizovaný parlamentarismus, volba kancléře Bundestagem, konstruktivní vyjádření nedůvěry
  - Silou vlastní strany
  - Postavením uvnitř vlastní strany

Parlamentarismus s převahou parlamentu (čistý)

- **Plná závislost vlády na parlamentu - kabinet neřídí legislativu**
- **Složitý postup rozpuštění parlamentu X jednoduchý způsob vyjádření nedůvěry vládě**
- **Zpravidla koaliční vládnutí**
- **Moc není sjednocená, naopak je roztroušená a atomizovaná**
- **Nejasná odpovědnost**
- **Slabá stranická disciplína**
- **Slabá akceschopnost**

Parlamentarismus s převahou politických stran / strany

- **Partitokracie - vláda stran**
- **Existence jedné silné (tzv. predominantní) strany, která má po dlouhý čas (min. tři volební období) v rukou absolutní většinu parlamentu a tudíž i ve vládě**
- **Dělba moci pak neprobíhá napříč institucemi, ale napříč predominantní stranou, jejími křídly, frakcemi a osobnostmi**

Postavení evropských premiérů v parlamentarismu

- První nad nerovnými (UK) – vůdce strany, který v podstatě nemůže být sesazen, jmenuje a mění členy vlády podle vlastního rozhodnutí – vládne svým ministrům, má nad nimi převahu
- První mezi nerovnými (Německo) – nemůže být sesazen prostým hlasováním parlamentu, může sesazovat ministry, ministři však jeho ne
- První mezi rovnými (většina kontinentálních parlamentních režimů) – stojí a padá se svými kabinetem, musí akceptovat ministry navržené stranou či koaličními partnery, malá kontrola na personálním složením vlády

Parlamentarismus – typy (Vladimír Klokočka)

1) Model britského parlamentarismu

- *Unikátní, svrchovanost parlamentu, nepsaná ústava, pozice premiéra...*

2) Parlamentarismus v ostatních konstitučních monarchiích

- *Modely se liší: Španělsko, Belgie, Nizozemsko, Švédsko, Dánsko...*

3) „Klasický“ republikánský parlamentarismus

- *Silný parlament, slabé vlády - Francie IV. rep., Itálie I. rep.*

4) Racionalizovaný parlamentarismus

- *Konstruktivní vyjádření nedůvěry, ústavní soudnictví - Německo, Maďarsko..*

5) Prezidiální parlamentarismus (odpovídá víceméně kategorii poloprezidentského režimu)

- *Francie*

Racionalizovaný parlamentarismus

- **Posílení výkonné moci**
- **Typickým příkladem SRN (od roku 1949)**
- **„zlepšení“ klasického parlamentarismu**
  - **negativní zkušenost se systémem tzv. výmarské republiky – silný prezident, plebiscitní prvky**
- **Konstruktivní hlasování o nedůvěře**

Negativní parlamentarismus

- **Vláda nepotřebuje aktivní podporu většiny, postačí tolerance většiny**
- **Vláda vládne tak dlouho, dokud jí není vyslovena nedůvěra většinou hlasů**
- **Platí presumce důvěry**
- **Vláda s volbami nutně demisi nepodává**
- **Např. Švédsko, Dánsko, Nový Zéland**

Prezidentský režim

- **Prototyp USA**
- **Přísná dělba moci (exekutivy a legislativy)**
  - **Prezident je zvolen na pevně stanovené funkční období**
  - **Prezident je nesesaditelný z politických důvodů**
  - **Prezidenta lze odvolat pouze na základě trestně-právních důvodů (impeachment)**
    - **Sněmovna reprezentantů má pravomoc prezidenta obžalovat, Senát má právo soudit prezidenta**
  - **Prezident nemůže rozpustit Kongres**
- **„jednohlavá“ exekutiva v rukou prezidenta (prezident je současně „předsedou vlády“)**
- **Přímé volby prezidenta (pozor na USA!!!)**

Prezidentský režim

- **System „brzd a protivah“ (*checks and balances*)**
  - **Vzájemné vyvažování moci**
  - **Např. prezident potřebuje pro řadu svých rozhodnutí souhlas parlamentu**
  - **Zcela autonomní výkon exekutivních a legislativních funkcí**
  - **Prezident nemá ZDI – Kongresu předkládá jen návrh rozpočtu a Zprávu o stavu unie, má však právo veta vůči zákonům přijatým Kongresem**
  - **Kongres schvaluje rozpočet, Senát schvaluje řadu členů prezidentské administrativy, v krajním případě tzv. impeachment**
  - **Prezident má silné právo veta vůči zákonům Kongresu**

Prezidentský režim (předpoklady úspěchu v USA)

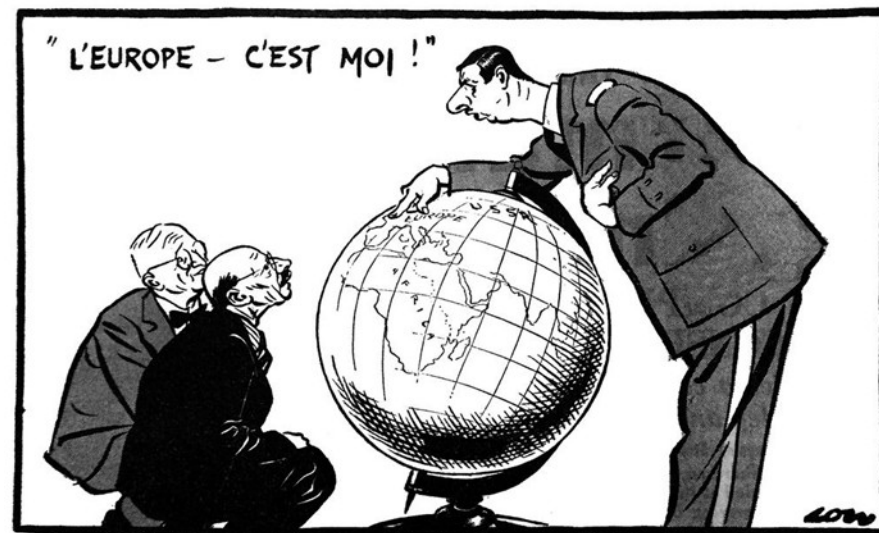
- **Specifická politická kultura – přistěhovalecká země, mísení kultur – pluralismus**
- **Silný individualismus**
- **Politické stranictví – dvě strany volebního typu - velmi pružné, nedisciplinované**
- **Mnoho center moci v důsledku federalismu a silného soudnictví (zj. Nejvyšší soudu) brání zneužití pravomocí**

Prezidentský režim v Latinské Americe, Rusku...

- **Pravý opak americké politické kultury**
- **Autoritářství**
- **Silná pozice armády**
- **Národnostní a náboženské konflikty**
- **Silný kolektivismus**
- **Politické stranictví – mnoho nestabilních, ale dosti soudržných stran**
- **Velký sklon k zablokování systému – výsledkem je pak často vojenský puč**

Poloprezidentský režim

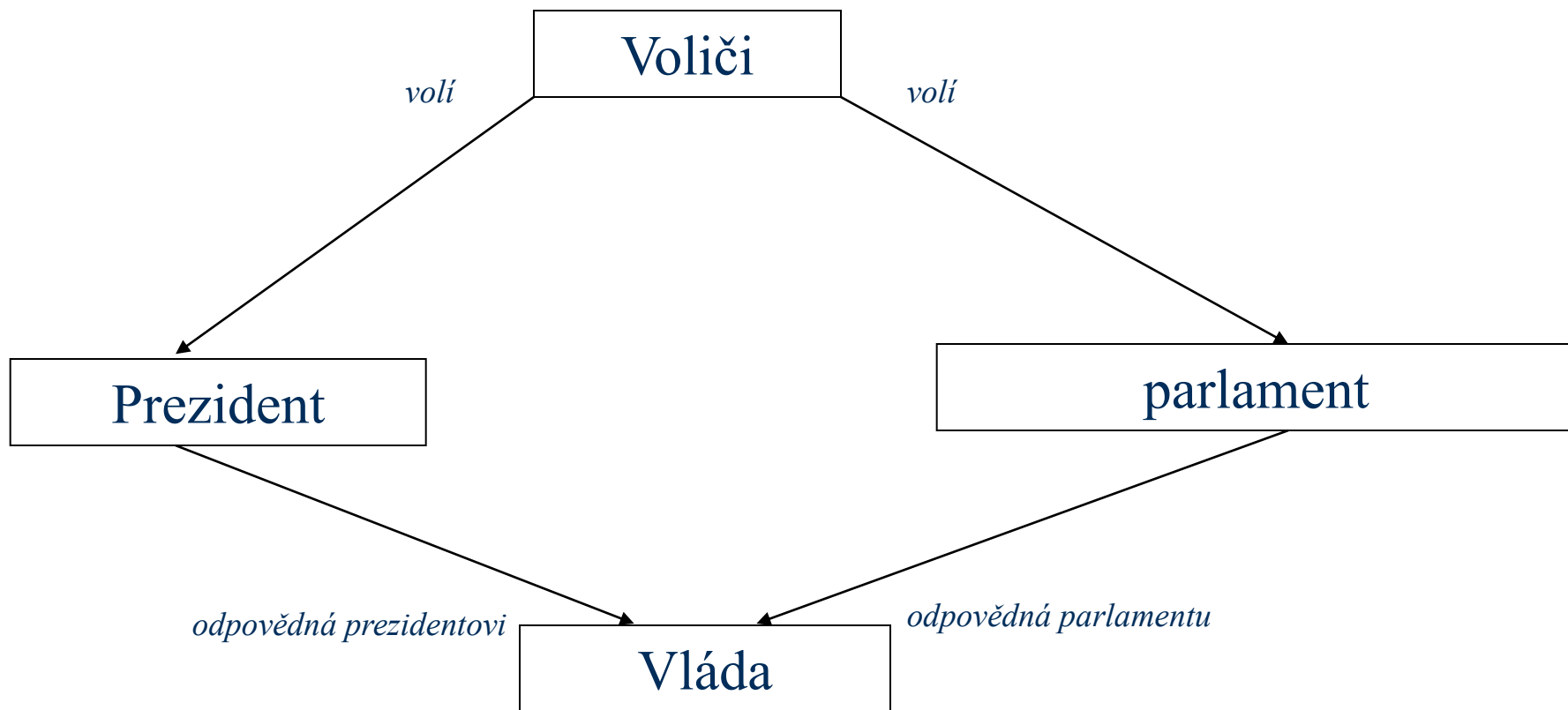
- **Vznik ke Francii (1958)**
- **Reakce na**
  - **nedostatky parlamentního režimu**
    - **posílení exekutivy – zvláště prezidenta**
  - **Oslabování Francie jako velmoci**
- **Doplněn o přímou (dvoukolovou) volbu prezidenta (1962)**

Poloprezidentský režim

- **Společné rysy s parlamentním režimem**
  - Dualismus výkonné moci
  - Odpovědnost vlády vůči parlamentu
- **Společné rysy s prezidentským režimem**
  - Silný prezident
  - Vláda je (alespoň částečně) odpovědná prezidentu
- **považován jen za modifikaci parlamentního režimu**
  - = „parlamentní režim plus posílený prezident“

Poloprezidentský režim

Poloprezidentský režim – Giovanni Sartori

- hlava státu (prezident) je volena všelidovou volbou na pevné funkční období
- hlava státu sdílí moc s premiérem
  - což vytváří strukturu duální autority vymezené třemi kritérii:
    1. prezident je nezávislý na parlamentu, není však oprávněn vládnout sám či přímo; jeho vůle musí být tlumočena vládou a přes její rozhodnutí
    2. premiér a jeho kabinet jsou naopak na parlamentu závislé instituce, avšak jsou nezávislé na prezidentovi
    3. duální struktura autority umožňuje různé vyvažování a přesuny mocenské převahy v rámci exekutivy

Poloprezidentský režim

■ 2 klíčové aspekty

- Právomoci prezidenta (právo vyhlásit referendum!)
- Vztah parlamentní většiny a prezidenta je klíčový pro reálné fungování poloprezidentských režimů
  - Kohabitace = soužití prezidenta a parlamentní většiny z opačných politických táborů

Poloprezidentský režim

- **Na podobu režimu má vliv**
  - Ústava
  - Ústavní praxe
  - Konvence
  - Neformální autorita prezidenta
  - Vztah prezidenta k parlamentní většině

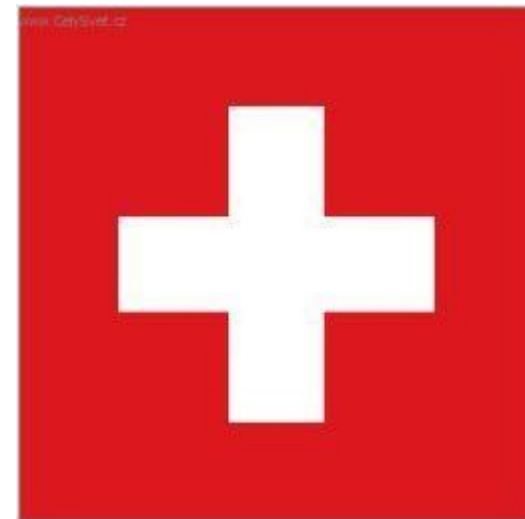
Poloprezidentský režim

■ Příklady

- Francie (od 1958)
- Finsko (1919 – 1999)
- Německo (1919-1933)
- Polsko (1990-1995)
- Rusko (pouze formálně)
- Portugalsko (1976-1982)

Koncentrovaný systém moci

- **direktoriální režim (systém vlády shromáždění /konventu)**
- **Dominuje parlament**
- **Členové vlády jsou jednotlivě voleni parlamentem**
- **Vláda je po svém zvolení prakticky nesesaditelná**
- **Exekutiva ale nemůže parlament rozpustit**
- **Prezident – velmi slabý**
  - **Volen parlamentem z členů vlády na 1 rok**

Švýcarský model koalice

- **Od roku 1959 tzv. magická formule**
- **7 členů vlády**
- **Složení vlády odpovídá jazykovému, náboženskému regionálnímu charakteru země,**
- **4 strany si rozdělují mandáty v poměru 2:2:2:1**

Švýcarský model koalice: principy

■ Politický

- Dělbba křesel mezi 4 hlavní politické strany
- 1959 Zauberformel - rozdělení křesel mezi: FDP(liberalové), SPS (soc.dem.), CVP (křest'.dem.) a SVP (lidová strana) v poměru 2:2:2:1
- Od roku 2003 SVP získala 1 křeslo na úkor CVP

■ Kantonální

- Tři největší kantony Curych, Basilej, Vaud mají vždy účast ve vládě

■ Jazykový

- Alespoň 2 ministři reprezentují jazykové menšiny
  - 65% Švýcarů mluví německy (4 křesla)
  - 18,5% mluví francouzsky (2 křesla)
  - 6,5 % mluví italsky (1 křeslo)

■ Náboženský

- Náboženská vyváženost mezi ministry
  - 47% katolíci
  - 44% protestanti

Problém rozdělené vlády (divided government)

- **Exekutiva čelí parlamentní většině z opačného politického tábora**
  - **Poloprezidentský režim (kohabitace)**
    - Mitterrand - Chirac (1986-1988)
    - Mitterrand - Balladur (1993-1995)
    - Chirac - Jospin (1997-2002)
  - **Prezidentský režim (prezident spíše konzervativní X Kongres spíše demokratický)**
    - 1981 - 1993
    - 1995 - 2003
    - 2007 - 2009
  - **Parlamentní režim (menšinové vlády)**
    - Dánsko (tzv. alternativní většiny) – 1982-1993

Politické spektrum a ideologie

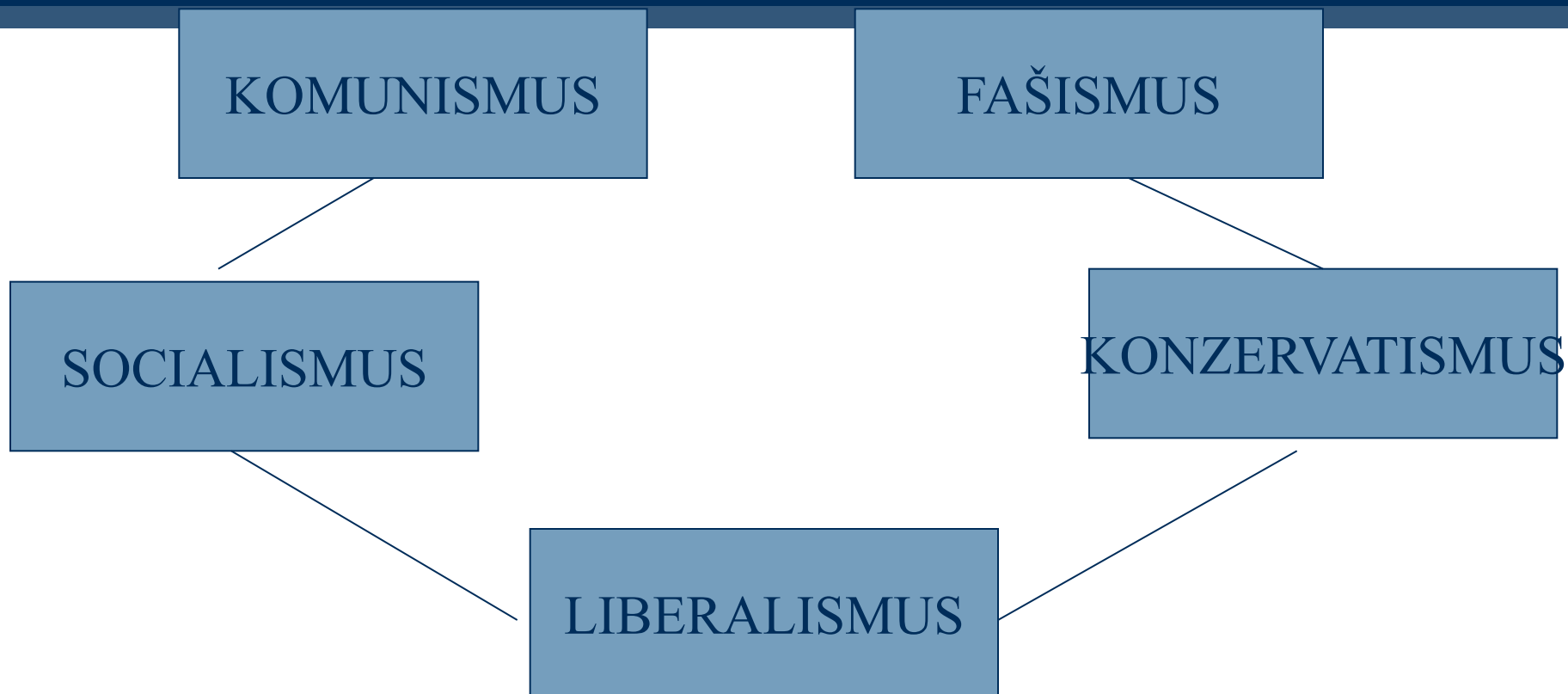
- Schématické (zjednodušující) znázornění politických postojů a ideologií
- Typy politického spektra
  - lineární
  - podkova
  - kruh
  - dvoudimenzionální

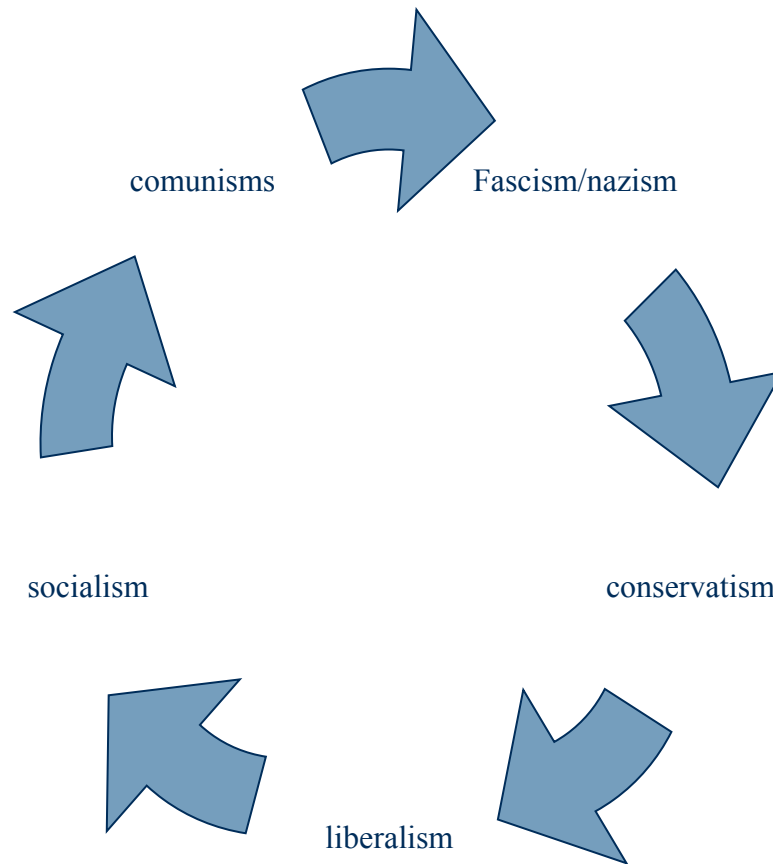
Lineární politické spektrum

komunismus-socialismus-liberalismus-konzervatismus-fašismus

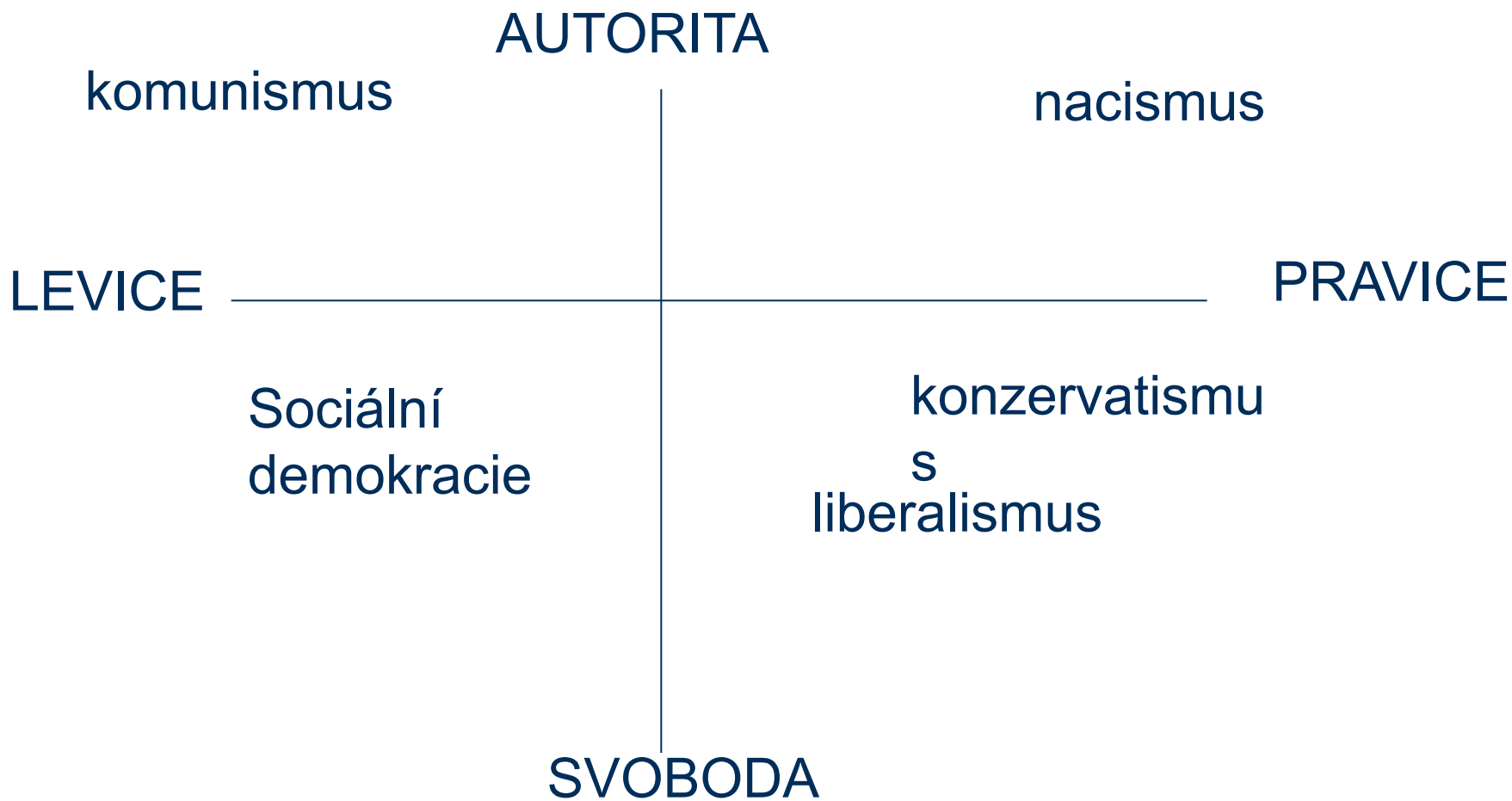
Podkova

Kruhové politické spektrum

Dvojdimenzionální

Politické spektrum

Levice

- Svoboda (hl. v etických otázkách)
- Rovnost
- Bratrství
- Práva
- Pokrok
- reforma
- Internacionalismus
- Kolektivní odpovědnost
- Snížení nezaměstnanosti
- Státní ochranářství, regulace
- Sociální stát

Pravice

- Svoboda (hl. v ekonomických otázkách)
- Autorita
- Hierarchie
- Řád
- Povinnosti
- Tradice
- Reakce
- Nacionalismus
- Individuální odpovědnost
- Snížení inflace
- Volný trh, deregulace
- Minimální stát

LEVICE

PRAVICE

komunismus

socialismus

liberalismus

konzervatismus

fašismus

Levice – pravice

■ Vznik rozlišení ve Francii (1793)

- Napravo od předsedy Národního shromáždění zasedali příznivci větších pravomocí krále, konkrétně práva veta
- Nalevo zasedali odpůrci královského práva veta
- I později zasedali na pravici konzervativnější proudy, zatímco na levice zasedali radikálnější, liberální či levicové síly

Levice vs. pravice

- Klíčové štěpení v západních zemích
  - Většina politických stran je zařaditelná na levo-pravém spektru

Kritéria pro odlišení levice – pravice

- **Různá kritéria v různých dobách a v různých perspektivách**
  - 1. vztah k demokratizaci (19.století v Evropě)**
  - 2. tradice X pokrok**
  - 3. náboženský x světský**
  - 4. vztah k rovnosti (KOMU, rovnost V ČEM a PODLE ČEHO?)**
  - 5. Vztah k diferenciaci (přirozená nerovnost) – Roberto BOBBIO**

vztah k rovnosti (KOMU, rovnost V ČEM a PODLE ČEHO?)

- **KDO:** všichni, někteří, jeden člověk...?
- **V ČEM:** práva, výhody, příležitosti, politické pozice, ekonomické výhody
- **PODLE ČEHO:** zásluhy, schopnosti, původ...?
- **Extrémní případ:** „všem stejně“ (tj. není použito žádného kritéria)

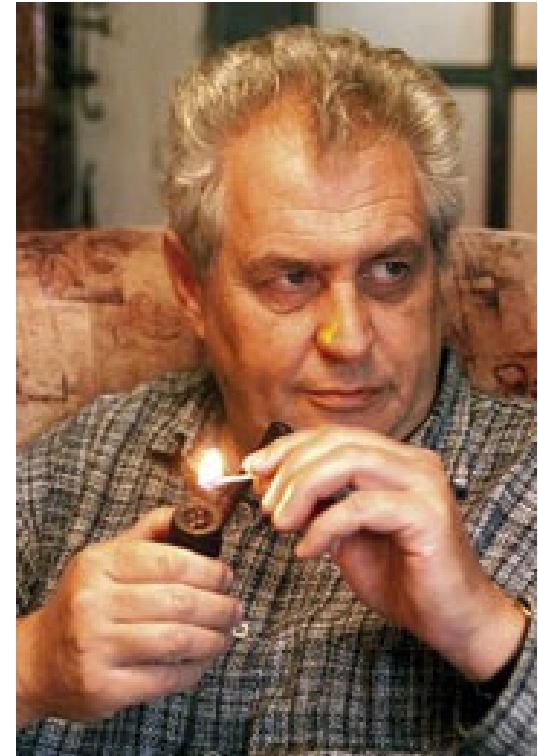

Otázky rovnosti

- **Převládající měřítko pro rozdělování zdrojů**
  - **Rodinné společnosti – kritériem je potřeba**
    - K. Marx: komunistická společnost – každému podle jeho potřeb
  - **Škola, trh, soukromé společnosti**
    - Vzdělání, zásluhy a schopnosti (hodnocení, výběrová řízení)
  - **Akciová společnost**
    - dividendy rozdělovány na základě vlastnického podílu
  - **Politika**
    - počet hlasů

Levice vs. pravice

- **Pravicový politik se liší od levicového tím, že snižuje daně bohatým**
  - (M. Zeman, MF DNES 2008, 10.prosince)

Vztah k diferenciaci (přirozená nerovnost) – Roberto BOBBIO

- **Pravice : lidé jsou si spíše nerovni**
  - Nerovnost z principu špatná není
  - Lidé jsou v různé míře schopní, pilní, inteligentní
  - Bohatství i chudoba jsou zasloužené
- **Levice: lidé jsou si spíše rovni**
  - Snaha nalézt spíše to, co mají lidé společné
  - Lidé se rodí do nerovných sociálních podmínek
  - nerovnost v bohatství může být nezasloužená
- **Otázka: Je nerovnost přirozená či sociální?**
  - Levice – nerovnost je spíše sociální
  - Pravice – nerovnost je spíše přirozená
  - Např. feminismus